

links • rechts • geweld

Philippe Van Parijs over Charles Taylor

krisis

TIJDSCHRIFT
VOOR FILOSOFIE
67 ZOMER 1997

67

Zeven gemeenplaatsen over geweld

PIETER PEKELHARING

Ons oordeel over de rol en effecten van geweld in ficties hangt af van onze kennis van de motieven van de maker van het werk, van de inhoud van het gebodene, van onze eigen reacties en die van het publiek, van het oordeel der recensenten en van recente maatschappelijke ontwikkelingen. Reden voor eindeloos veel variatie, lijkt het.

Toch valt dat mee. In feite voeren we ons oordeel over het geweld in een film of boek langs een beperkt aantal gemeenplaatsen. Ik noem er zeven.

Over kunst:

1. Hoe schokkend het geweld in fictie ook is, het gaat om kunst. Wie fictie en werkelijkheid met elkaar verwacht, begrijpt niet wat kunst is. Kunst schept eigen werelden met eigen regels. Om in die werelden mee te gaan, moet je de alledaagse opschorten. Kunst portretteert geen werkelijkheid, ze schept werkelijkheid. Let dus niet (al te veel) op de doden en slachtoffers in het werk, let op het spel en de ideeën. Een goede film, een goed boek, *overstijgt* het geweld, neemt het op in een spel van verwijzingen en betekenissen.

2. Kunst helpt ons afstand te scheppen van geweld. Kijkend of lezend, ons mee laten voeren door onze emoties, leren we angsten benoemen waar we tevoren geen vat op hadden. Kunstwerken scherpen de blik, creëren de ruimte die we nodig hebben om (gewelds)situaties beter te kunnen plaatsen. Door helderheid te scheppen en gevoelens uit te kristalliseren kan kunst bepaalde aspecten van geweld beter begrijpelijk maken. Een goede film of een goed boek verduidelijkt en preciseert. Er gaat een *cathartisch effect* van uit. Kunst maakt geweld minder beklemmend.

3. In de kunst doen we ervaringen op die in de wereld van de non-fictie verboden zijn. Kunst gaat over dromen en verlangens die mensen voor elkaar verbergen. Kunst verkent verboden gebied. Hoe meer van dergelijke verkenningen, hoe toegankelijker het gebied. Het gevaar is echter dat de muur van verboden steeds verder afbrokkelt en de kloof tussen fictie en non-fictie kleiner wordt. Het wordt de lezer of kijker aldoor makkelijker gemaakt van de fictie over te gaan tot de daad. Dankzij geweldsficties vindt een erosie van het verbod op geweld plaats.

Over geweld:

4. Kunst of niet, ficties waarin (met name erotisch) geweld voorkomt, zijn gevaarlijk fascinerend. De kijker of lezer raakt er makkelijk van in de ban. Hij – meest-

al gaat het om mannen – wordt erdoor geïnfecteerd. Van (erotisch) geweld gaat een aantrekkingskracht uit, die het domein van de kunst te buiten gaat en waar geen catharsis tegenop kan. Kunst met geweld *infecteert*.

5. Ficties geven open en bloot weer hoe het soms in de wereld toegaat. Er lopen in deze wereld nu cenmaal *weirdo's* rond, psychopaten, *serial killers*, wellustelingen, of professionele moordenaars die hun hand niet voor een moord omdraaien. Geweldsficties waarschuwen ons voor de wereld. Het geweld erin is niet aantrekkelijk, maar *afstotelijk*.

Over de achtergronden van geweld:

6. Geweldsficties zeggen iets over de menselijke – lees manlijke – natuur en de moeite die het kost die natuur te temmen. In vreedzame, verdraagzame, pluralistische samenlevingen kunnen mensen niet meer vrij en ongebroken leven. Alleen in geweldssituaties toont het leven zich in al zijn volheid. Geweldsficties zijn een protest tegen het ingekapselde leven, ze drukken het – manlijke – onbehagen in cultuur uit.

7. Het is niet de natuur van de mens, maar de natuur van de maatschappij die mensen gewelddadig maakt. De maatschappij heeft werklozen, kansarmen, uitgestoten en verliezers voortgebracht, die zich voor hun uitsluiting op hun omgeving wreken. Geweld geeft *losers* een gezicht. Geweldsficties gaan over mensen die niet van nature gewelddadig zijn, maar door de maatschappij zo zijn gemaakt.

De botsing tussen gemeenplaatsen is het felst als het om besprekingen gaat van controversiële werken als *Pulp fiction*, *Crash*, *Cocaine nights* of de *120 dagen van Sodom*. De ene partij beroept zich op het *l'art pour l'art*-principe en beweert bij hoog en bij laag dat de maker van het werk geen morele of politieke intenties had, maar in absolute vrijheid een eigen wereld schiep. De andere partij reageert dat het best de bedoeling van de kunstenaar kan zijn geweest een eigen wereld te scheppen, maar dat het effect van zijn werk is dat het geweld gelegitimeerd wordt en aantrekkelijk wordt gemaakt. Terwijl weer anderen beweren dat de persoon in kwestie het geweld helemaal niet aanlokkelijk, maar juist afstotelijk heeft gemaakt en ons bedoeld of onbedoeld heeft willen waarschuwen. En ten slotte zijn er degenen die menen dat het werk in kwestie ons geholpen heeft ons te distantiëren van het geweld.

Interessant is ook de spanningsverhouding tussen de laatste twee topoi. Beeldt de film of het boek een vrijheidsstrijder of een moordende psychopaat uit? Volgt de held zijn natuur of heeft hij niet door hoezeer hij het slachtoffer van de maatschappij is? Is de hoofdpersoon *mad* of gewoon *bad*? In de jaren zestig en zeventig ging het vooral om slachtoffers van de maatschappij, tegenwoordig zijn we zover dat zelfs de *serial killer* uit vrije keuze lijkt te handelen (en daar nog trots op is ook).

Gemeenplaatsen hebben een slechte roep, maar dat is onterecht. Het zijn verzameldepots van ervaringen. De kunst is niet elke gemeenplaats te mijden, maar zorgvuldig te onderzoeken wat je eraan hebt.